

УДК 81'24

Олександр Безлюдний,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри української
мови та методики її навчання,
перший проректор Уманського
державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ УМІНЬ І НАВИЧОК УСНОГО Й ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ В СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглядається аутентичний текст як основа для розвитку усного й писемного мовлення в студентів немовних спеціальностей. Згідно з сучасними дослідженнями, висвітлено етапи роботи з автентичним текстом, які сприяють розвитку усного й писемного мовлення. Автор підкреслює, що робота студентів з англійським текстом допомагає вчителю викликати цікавість до вивчення іноземних мов, розвинути креативність, уяву, розумові якості студентів, активувати знання лексики та граматики, розвивати уміння усного та писемного мовлення. Автор підводить підсумок, що процес опрацювання тексту мотивує студентів вивчати англійську мову, сприяє покращенню розуміння головної ідеї тексту, допомагає виявити труднощі, які викликають у студентів під час усного та писемного мовлення.

Ключові слова: усне й писемне мовлення, автентичний текст, іноземна мова, розвиток умінь спілкування, комунікативна компетенція.

В статье рассматривается аутентичный текст как основа для развития устной и письменной речи у студентов неязыковых специальностей. Согласно современным исследованиям, в статье показаны этапы работы с иноязычным текстом, которые содействуют развитию устной речи. Автор подчеркивает, что работа студентов с англоязычным текстом помогает учителю вызвать интерес к изучению иностранных языков, развить креативность, воображение, умственные качества студентов, активировать знания лексики и грамматики, развивать умение устной и письменной речи. Автор подводит итог, что процесс обработки текста мотивирует студентов изучать английский язык, способствует улучшению понимания главной идеи текста, помогает выявить трудности, которые вызывают у студентов во время устной и письменной речи.

Ключевые слова: устная и письменная речь, аутентичный текст, иностранный язык, развитие умений общения, коммуникативная компетенция.

The authentic text, as a basis of students oral and written language development is considered in the article. According to the modern researches, the article describes the stages of students work with the foreign-language text which promote the development of oral speech. The author emphasizes that students work with the foreign-language text helps teacher to promote interest to study foreign languages, to develop creative capabilities, imagination, mental student's activity, to activate lexico-grammatical material, to develop the ability of oral and writing speech. The author comes to the conclusion that the process of work with writing text promotes students motivation to study English, promotes understanding the contents of the text better, helps to decide problem of oral and writing foreign studying speech.

Key words: *oral and written language (speech), authentic text, development of communicative skills, communicative competence, text exercises, students work, foreign-language text.*

Освіта XXI століття зорієнтована на підготовку кваліфікованих фахівців, які б практично володіли навичками та вміннями іншомовного професійного спілкування у зв'язку із виходом українських підприємств та організацій на міжнародний ринок, що вимагає розвитку нових засобів усної та писемної комунікації від майбутніх фахівців. Відповідно до програми з іноземної мови навчання майбутніх фахівців у немовних вузах повинне носити професійно-орієнтований характер. Навчання усного і писемного мовлення носить яскраво виражену професійну спрямованість і ставить за мету – розвивати вміння іншомовного спілкування. У процесі курсу навчання іноземної мови в немовному вузі має бути здійснений перехід від вивчення іноземної мови як навчального предмету до його практичного застосування у професійних цілях.

У першу чергу викладач ставить за мету навчити студентів коректно і ефективно формулювати власну точку зору з теми, яка розглядається, погоджуватися або не погоджуватися з чужою думкою, правильно формулювати думки, робити висновки, будувати докази з використанням різних аргументів, тобто уміти логічно й аргументовано оформляти свої думки в усній і письмовій іншомовній мові з активним задіянням умінь раціонального критичного мислення.

Аналіз зарубіжних і вітчизняних наукових досліджень та публікацій свідчить про започаткування розв'язання даного питання, а саме у працях Л. В. Власенко, Ю. В. Дегтярьової, Л. М. Жигжитової, Л. В. Заниної, І. І. Єременко, І. І. Суліми, А. А. Колобкової, М. В. Куимової, Н. П. Меньшикової, Н. Г. Соловйової.

Мета статті – розглянути питання розвитку в студентів немовних спеціальностей усного іншомовного мовлення з опорою на аутентичний текст.

Згідно з освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра,

спеціаліста і магістра (2002) різних напрямів провідною настановою в оволодінні іноземною мовою студентів ВНЗ є «формування необхідної комунікативної спроможності у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній та письмових формах» [8]. Випускники ВНЗ повинні уміти обмінюватися інформацією іноземною мовою в усній та писемній формах, самостійно здійснювати пошук необхідної інформації, а також уміти спілкуватися іноземною мовою, як основним засобом міжнародної комунікації. Провідним напрямом в оволодінні іноземною мовою студентами немовних вищих навчальних закладів є здобуття ними такого рівня комунікативної компетенції, яка б дозволяла користуватися іноземною мовою у певній галузі професійної діяльності. У зв'язку з цим все більшого значення набувають проблеми подальшого вдосконалення методики навчання усному мовленню іноземною мовою за обраним фахом та підвищення рівня володіння випускниками немовних вузів іноземною мовою у професійній сфері спілкування [4]. Майбутні фахівці повинні володіти навичками та вміннями як писемною, так і усною іншомовними комунікаціями як важливими аспектами професійної діяльності [1, с. 418–425].

Вивчаючи іноземну мову, у руслі комунікативного підходу однією з актуальних проблем стає навчання основам спілкування. Як відомо, спілкування можна здійснювати усно або письмово. Відповідно існують дві основні форми мови – усна і письмова.

Завданням курсу «Практика усного та писемного мовлення» (іноземна мова) є поглиблення знань особливостей усного та писемного мовлення, оволодіння мовленнєвими моделями і набором необхідного вокабуляру, а також розвиток навичок усного спілкування та роботи з галузевою науковою літературою. Для розвитку усного мовлення пропонуються монологічні висловлювання та діалоги за запропонованою комунікативною ситуацією у межах теми, визначеною програмою.

Велику допомогу в досягненні цього завдання у процесі навчання мають автентичні матеріали, за допомогою яких викладач може підтримувати інтерес до мови як засобу спілкування, розвивати комунікативну культуру студентів. Крім того, коректне використання автентичних письмових матеріалів на заняттях дозволяє реалізувати основні педагогічні принципи наочності, доступності і посильності, науковості, активності, міцності, ситуативності, життєвої орієнтації навчання, соціокультурній спрямованості.

На основі автентичних матеріалів можна розвивати всі види мовної діяльності. Крім того, в методичній літературі наголошується, що при роботі з автентичними текстами студенти можуть:

- по-своєму інтерпретувати сенс тексту, спираючись на власний життєвий досвід, відчуття, знання;
- змінювати вихідний текст, ставити питання, фантазувати; самостійно спробувати висловитися з теми, що їх цікавить;

- виступати від імені різних героїв, описувати події, висловлювати свою думку, тобто активно включатися в процес спілкування;
- навчатися письмовому мовленню.

Аналіз методичної літератури, а також власного досвіду роботи свідчить про те, що, працюючи з автентичними письмовими текстами на занятті, викладач має можливість вирішити наступні проблеми:

- підвищення інтересу до вивчення іноземної мови;
- розвиток творчих здібностей, уяви;
- мотивація розумової діяльності студента, пов'язаної з висуненням гіпотез, пошуком і ухваленням рішення, аналізом, узагальненням;
- активізація лексико-граматичного матеріалу, підвищуючи міру його тренування і засвоєння;
- розвиток умінь усного і письмового мовлення [6; 7].

Розглядаючи іншомовний текст як базу для усного і писемного мовлення, слід зазначити, що він повинен відповідати наступним вимогам:

- враховувати потреби, інтереси студентів (містити елементи новизни, цікавості);
- враховувати майбутню спеціальність і професійні інтереси студентів (здійснення професійної спрямованості курсу іноземної мови стимулює інтерес до вивчення мови);
- співвідноситися з темою, що вивчається, мати спрямованість на вирішення конкретної комунікативної задачі;
- відповідати не лише поняттю сучасності мови, але і критеріям нормативності і частотності вживання;
- враховувати соціокультурні реалії, що відображають характерні особливості мовної поведінки, дотримуючи етичні і естетичні норми [5].

Іншими словами, при відборі текстів слід враховувати комунікативні і когнітивні потреби студентів, відповідати рівню складності їх мовному досвіду в іноземній мові, враховувати професійну зацікавленість студентів (майбутні сфери діяльності, ситуації професійного спілкування).

Вилучення інформації у процесі читання створює сприятливі умови для мовної ситуації. На жаль, у більшості випадків, основне місце при роботі з текстом займає читання, переклад, тренувальні мовні вправи, побудова питань (частіше викладачем), вивчення і переказ тексту студентами.

При цьому слід пам'ятати, що відтворення вивченого напам'ять тексту не можна назвати мовою. І хоча такі усні висловлювання інколи заохочуються, на ділі залишаються малоефективними, оскільки не відбувається перенесення здобутих навиків в іншу ситуацію. В результаті, коли студент стикається з необхідністю висловитися іноземною мовою, він не може успішно вирішити це завдання, не знаходить потрібних слів, допускає помилки в поєднанні слів і граматичному оформленні

висловлювання, а іноді й взагалі не бере участь у дискусії.

Робота з текстом складається, згідно з сучасними рекомендаціями, з трьох етапів: *pre-reading*, *reading*, *afterreading*.

На етапі *pre-reading* студенти ознайомлюються з тематикою тексту, створюється автентичне середовище спілкування, формується мотиваційна база, студенти забезпечуються фоновими знаннями. На етапі *pre-reading* основний вид мовленнєвої діяльності – аудіювання – є першою ланкою у ланцюгу інтегрованого навчання. Після прослуховування тексту слідує говоріння, оскільки отримання інформації через зорово-слуховий канал викликає власні мовленнєві реакції слухача (принцип інтенсивного використання фонових знань). Тому наступна стадія – це обговорення прослуханого тексту [2, с. 6].

На етапі *reading* відбувається індивідуальне читання мовчки всіма студентами за методикою: *survey*, *question*, *read*, *recite*, *review*. Таким чином формуються у студентів навички та вміння самостійної роботи з текстом.

Після закінчення читання іде наступний етап роботи – післятекстовий, тобто обговорення. Студенти обговорюють прочитаний текст, тобто іде наступна ланка методики інтегрованого навчання, яка з'єднує читання і говоріння – *afterreading activities*. Студенти відповідають на запитання викладача, порівнюють прочитане з припущеннями з етапу *pre-reading*, роблять висновки, обмінюються враженнями. Далі студенти працюють з індивідуальними текстами, які доповнюють інформацію основного тексту. Після прочитання індивідуальних текстів іде їх обговорення у групах з трьох осіб [3].

Таким чином, для того, щоб процес роботи над текстом був ефективним необхідна відповідна серія вправ, орієнтована як на формування мовних навиків і умінь, так і на розвиток здібностей творчого переосмислення тексту. Пропонована нижче система вправ включає три етапи:

1. Передтекстові вправи (*pre-reading exercises*), що забезпечують створення відповідної лінгвістичної і ситуативної атмосфери для сприйняття тексту. До них можна віднести наступні завдання:

- read the following key words and phrases, name the theme of the text;
- underline key words in the text;
- place logically the following sentences;
- divide the text into three parts: introduction, main part, conclusion;
- read the text (paragraph), underline unknown words.

2. Текстові вправи (*reading exercises*), направлені на виділення змістових віх у тексті і розуміння одиничних фактів, встановлення змістового зв'язку між одиничними фактами тексту, об'єднання окремих фактів тексту в одне ціле:

- read the first paragraph, find the sentence which has the basic

information;

- choose the sentences which describe...;
- indicate the paragraph which tells about...;
- find (write, name) main (key) facts which tell about...;
- explain the following idea about... .

3. Післятекстові вправи (afterreading exercises), направлені на контроль розуміння основного змісту прочитаного тексту, розвиток умінь висловлювати свою думку. Тут можна запропонувати наступні завдання:

- answer the following questions;
- explain the drawing which is given to the text;
- agree / disagree with the following statements;
- enlarge the following statements;
- find issues which are connected with the main idea of the text.

Після читання проводиться стадія писемного мовлення, яка реалізує принцип автономії, коли створюється писемний текст для досягнення комунікативного ефекту.

Писемне мовлення також можна поділити на декілька етапів:

- етап підготовки та збору інформації;
- етап складання варіантів самого тексту;
- етап рецензування;
- етап переробки тексту, його редагування.

Таким чином, для проведення читання застосовується принцип інтегрованого навчання, де задіяні всі види мовленнєвої діяльності.

Запропонована система роботи над письмовим текстом не є універсальною, це лише один із можливих варіантів навчання усного і писемного мовлення на основі автентичного тексту. Крім того, слід ще раз відзначити, що метою підготовки студента-немовних спеціальностей з іноземної мови є досягнення такого рівня практичного володіння мовою, яка дає можливість користуватися мовою для отримання інформації з обраної спеціальності, а також брати участь у спілкуванні з носіями мови, що дозволяє їм відчувати себе упевнено і комфортно в іншомовному середовищі [6].

Отже, використання автентичних текстів на заняттях з іноземної мови сприяє розумінню змісту прочитаного тексту, формує навички усного і писемного мовлення, створює підґрунтя для професійного розвитку студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власенко Л. В. Розвиток іншомовної комунікативної компетенції студентів економічних спеціальностей у професійній сфері спілкування / Л. В. Власенко, І. І. Суліма // Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору. – 2012. – Додаток 1 до вип. 27., Том VII(40). – С. 418–425.

2. Дегтярьова Ю. В. Методика навчання студентів вищих немовних навчальних закладів читання англійською мовою для ділового спілкування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Ю. В. Дегтярьова. – К., 2006. – 22 с.
3. Жигжитова Л. М. Нові тенденції у викладанні іноземних мов у немовних вузах [Електронний ресурс] / Л. М. Жигжитова // VII Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі». – 2013. – Режим доступу : <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1165>.
4. Занина Л. В. Основы педагогического мастерства : учебное пособие / Занина Л. В., Меньшикова Н. П. – Ростов н/Д. : Феникс, 2003 – 288 с. – (Серия «Учебники, учебные пособия»).
5. Колобкова А. А. Обучение письменному реферативному изложению информации в процессе профессионально-ориентированного иноязычного чтения : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А. А. Колобкова. – Пермь, 2006. – 24 с.
6. Куимова М. В. К вопросу развития умений иноязычной монологической речи в связи с прочитанным текстом [Електронний ресурс] / М. В. Куимова // Современные исследования социальных проблем. – 2012. – № 3(11). – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/obuchenie-inostrannomu-yazyku-v-vysshey-shkole-s-ispolzovaniem-multimediynyh-sredstv>
7. Соловьева Н. Г. Обучение устной речи в старших классах школ гуманитарного типа с использованием аутентичных культурно-страноведческих материалов : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Соловьева Наталия Георгиевна. – Томск, 1997. – 251 с.
8. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра, спеціаліста і магістра / Міністерство освіти і науки України. – К., 2002. – 51 с.